Alexandru Mareş

CÂND S-A TIPĂRIT PRIMA CARTE ÎN BUCUREŞTI?

1. În *Bibliografia cărţii bucureştene de la origini şi până în prezent. 1494–2006*, lucrare recent apărută şi alcătuită de Florin Rotaru[1], aflăm incluse câteva cărţi slavone apărute la Cetinje cu sprijinul voievodului muntenegrean Ğurğ Crnoievič: *Octoih* (partea I şi partea a II-a; 1494)[2], *Psaltire* (1495)[3], *Molitvenic* (1496)[4], *Tetraevanghel* (1496)[5] şi *Triod înflorit* (1496)[6]. Autorul ne încredinţează că tipăriturile respective aparţin „în primul rând, bibliografiei româneşti vechi şi în al doilea rând bibliografiei cărţii bucureştene”[7], motivarea selectării lor constând în originea românească a dinastiei Crnoievič[8]. În sprijinul acestei aserţiuni se invocă părerea exprimată de Constantin Jireček şi Nicolae Iorga, potrivit căreia statul muntenegrean a fost creat de dinastia românească a familiei Balşa[9] (menţionăm că, în opinia lui Florin Rotaru, Ştefan Crnoievič, bunicul lui Ğurğ Crnoievič, ar fi fost fiul lui Stracimir Balşa)[10]. Mai mult decât atât, numele Crnoievič „reprezintă o simplă traducere în limba sârbă a numelui *Negru*, devenit supranumele dinastiei Balşa. În acest context, se poate accepta pentru această dinastie denumirea de *Balşa-Negru* sau în traducere sârbă Balşa-Cernoievici”[11].

Includerea tipăriturilor slavone apărute sub patronajul voievodului muntenegrean într-o bibliografie rezervată cărţii bucureştene surprinde desigur pe orice cunoscător al vechii cărţi româneşti. După cum vom arăta în continuare, opţiunea lui Florin Rotaru, care devansează apariţia tiparului bucureştean cu aproape două secole faţă de data ce ne era cunoscută până acum (1678), este lipsită de un suport faptic real.

[1] Bucureşti, vol. I–IV, 2007.
[2] Florin Rotaru, *op. cit.*, vol. III, p. 109.
[3] *Ibidem*, p. 164.
[4] *Ibidem*, p. 77.
[5] *Ibidem*, vol. IV, p. 113.
[6] *Ibidem*, p. 119.
[7] *Ibidem*, vol. I, p. 9.
[8] *Ibidem*, p. 9–11.
[9] *Ibidem*, p. 9.
[10] El urmează în această privinţă, fără a-l menţiona însă, pe E. Moton, *Histoire du Monténégro*, Paris, 1881, p. 103, din lucrarea căruia preia şi forma deformată *Skatimir* a numelui *Stracimir*.
[11] Florin Rotaru, *op. cit.*, p. 9–10.

LR, LVII, nr. 4, p. 497–526, Bucureşti, 2008

BDD-A647 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:46 UTC)

2. Trecând peste faptul că filiaţia adoptată (Ştefan Crnoiević, fiu al lui Stracimir Balša) nu este sigură[12], după cum nu este certă nici derivarea numelui Crnoiević din porecla lui Stracimir Balša (*Crnoie*)[13], ne vom opri asupra aşa-zisei origini româneşti a familiei Balša din Zenta (Muntenegru). Istoricul Constantin Jireček, invocat de Florin Rotaru, nu a exprimat o asemenea opinie, el rezumându-se să susţină că numele Balşa apare numai în Serbia şi Moldova, nume care, deşi are un sufix slav (*-şa*), nu este de origine slavă şi pe care îl găsim atestat încă de demult la românii din Serbia[14]. Pornind de la constatarea din urmă, Nicolae Iorga a afirmat, evident în mod greşit, că Jireček ar fi recunoscut că numele Balşa este românesc, extrăgând de aici încheierea referitoare la originea românească a familiei purtătoare a acestui nume din Zenta[15]. Inconsistenţa ipotezei lui Nicolae Iorga a fost evidenţiată încă din 1916 de Al. Philippide[16]. Cu acelaşi prilej, lingvistul ieşean considera numele Balşa „o formaţiune sârbească prin sufixul *-şa* de la *Bal*", radical care trebuia pus în legătură cu alb. *bal, bala* „frunte"[17]. Mai aproape de adevăr pare însă explicaţia lui Fr. Miklosich[18], împărtăşită printre alţii şi de N. Drăganu, potrivit căreia atât radicalul, cât şi sufixul sunt slave[19]. Lăsând deoparte aspectul etimologic, merită să reţinem faptul că, în afara dinastiei din Zenta, numele *Balša* (uneori în forma Baoša, cu transformarea lui *l* în *o*) a mai fost înregistrat la persoane aparţinând unor familii nobile din Dalmaţia[20], Bosnia şi Herţegovina[21], care fireşte nu erau româneşti.

Din cele expuse reiese limpede lipsa oricărui indiciu privind originea românească a dinastiei Balša-Crnoiević. Ne întrebăm, de altfel, ce relevanţă ar fi avut o asemenea origine pentru atribuirea cărţilor imprimate la Cetinje (1494–1496) spaţiului cultural românesc, în general, şi celui cultural bucureştean, în

[12] Vezi Spiridon Gropčević, *Le Monténégro et les monténégrins*, Paris, 1877, p. 2.

[13] Unul dintre primii membri ai familiei Crnoiević, pe nume Radić, este pomenit într-un document latin din 1392 ca „Radiz de *Çernue* (s.n., Al. Mareş), dominus Zente et Budve" (Djuro Daničić, *Rječnik iz književnih starina srpskih*, I–III, Graz, 1962, p. 453), iar un râu denumit *Crnoević* a fost înregistrat în Muntenegru (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umetnosti*, Dio I, *A-Češuła*, Zagreb, 1880–1882, p. 845).

[14] *Geschichte der Serben*, I, Gotha, 1911, p. 424.

[15] *Notes d'un historien relatives aux événements des Balcans*, în „Bulletin de la séction historique", I-ère année, 1913, nr. 2, p. 93; idem, *Sârbi, bulgari şi români în Peninsula Balcanică în Evul Mediu*, în „Analele Academiei Române, Seria II, Tom. XXXVIII, Memoriile Secţiunii Istorice", 1915, p. 113.

[16] *Prejudiţii*, în „Viaţă românească", XLI, anul XI, 1916, p. 67.

[17] *Ibidem*, p. 66.

[18] *Die Bildung der slavischen Personennamen*, în „Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften", Philosophisch-Historische Classe, Zenthen Band, 1860, p. 245.

[19] *Numele proprii cu sufixul -şa*, Cluj, 1933, p. 14.

[20] C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalamtiens während des Mittelalters*, Wien, III, 1904, p. 4–5.

[21] Djuro Daničić, *op. cit.*, p. 24.

BDD-A647 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:46 UTC)

particular? Evident niciuna, căci nu vedem cum un patronaj românesc exercitat asupra unei tipografii muntenegrene ar fi trebuit să aibă în mod obligatoriu un punct de iradiere situat în Bucureşti. „Interferența culturală Cetinje-Bucureşti", considerată de Florin Rotaru „o componentă definitorie a matricei noastre culturale"[22], se dovedeşte în cele din urmă a avea consistența unui balon de săpun.

3. În aceeaşi bibliografie aflăm incluse şi două dintre cărțile slavone tipărite de Macarie: *Liturghierul* (1508)[23] şi *Octoihul* (1510)[24]. După cum este bine ştiut, aceste tipărituri sunt lipsite de indicarea locului imprimării, fapt care a făcut ca până în prezent localizarea lor să fie atribuită mai multor centre culturale din țară (Mănăstirea Bistrița, Târgovişte, Mănăstirea Dealu, Mănăstirea Snagov) şi chiar unuia din străinătate (Veneția)[25]. Propunând Mănăstirea Snagov ca loc în care a ființat tiparnița lui Macarie, Florin Rotaru îmbrățişează una dintre soluțiile de localizare propuse de P. P. Panaitescu în 1939[26], pe care însă istoricul a abandonat-o mai târziu[27]. Chiar dacă acordăm credit acestei localizări, tot nu putem întrezări motivele pentru care tipăriturile macariene au fost incluse în bibliografia citată, câtă vreme, atât în trecut, cât şi în prezent, Mănăstirea Snagov şi Bucureştiul au fost şi au rămas două localități distincte.

4. Între lucrările bucureştene cuprinse în lucrarea lui Florin Rotaru figurează şi *Tetraevanghelul* slavon tipărit în 1582 de ieromonahul Lavrentie la Mănăstirea Plumbuita[28]. Este vorba în realitate de ediția a II-a a acestei cărți; prima s-a tipărit în cca 1574, aceluiaşi tipograf aparținându-i şi o *Psaltire* slavonă, imprimată în intervalul 1570–1575[29]. Şi de această dată soluția adoptată de autor se dovedeşte greşită, în epilogul *Tetraevanghelului* respectiv menționându-se fără echivoc că activitatea tipografică s-a desfăşurat în Mănăstirea Plumbuita, situată „aproape de Bucureşti, pe apa Colentinei" ( )[30]. Prin urmare, la sfârşitul secolului al XVI-lea, mănăstirea precitată se afla în afara zidurilor capitalei Țării Românești.

[22] Florin Rotaru, *op. cit.*, vol. I, p. 13.

[23] *Ibidem*, vol. III, p. 43.

[24] *Ibidem*, p. 109. Nu apare menționat, în schimb, *Tetraevanghelul* din 1512; vezi Florin Rotaru, *op. cit*., vol. IV, p. 113.

[25] Vezi prezentarea acestor ipoteze în *Liturghierul lui Macarie*, cu un studiu introductiv de P. P. Panaitescu şi un indice de Angela şi Alexandru Duțu, [Bucureşti, 1961], p. XLVII–LIII.

[26] *Octoihul lui Macarie (1510) şi originele tipografiei în Țara Românească*, în „Biserica Ortodoxă Română", anul LVII, 1939, nr. 9–10, p. 545–546.

[27] *Liturghierul lui Macarie* (ed. P. P. Panaitescu), p. LII–LIII.

[28] Florin Rotaru, *op. cit.*, p. 113.

[29] Pentru cărțile acestui tipograf, vezi articolele noastre *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea: tipăriturile ieromonahului Lavrentie*, în SCL, XXI, 1970, nr. 6, p. 645–667, *Activitatea tipografică a ieromonahului Lavrentie în lumina unor noi informații*, în LR, XXI, 1972, nr. 4, p. 307–315, *Despre data primei ediții a* ***Tetraevanghelului*** *slavon al lui Lavrentie*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 4, p. 443–447.

[30] Petăr Atanasov, *Ч Л (Среднобългарски паметник от XVI в.)* în „Є ", , София, 1971, p. 416 şi p. 437 (facsimilul epilogului).

BDD-A647 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:46 UTC)

5. În urma acestor precizări, rezultă foarte clar că prima carte tipărită în Bucureşti rămâne în continuare *Cheia înțelesului*, apărută în 1678. Aceasta este, de fapt, data reală care ar fi trebuit să figureze în titlul bibliografiei examinate.

WHEN WAS THE FIRST BOOK PRINTED IN BUCHAREST?

(Abstract)

The Slavonic books printed at Cetinje (1494–1496), as well as those printed by Macarie (1508–1512) and Lavrentie (1582), which Florin Rotaru includes in the recently published *Bibliography of the Bucharest Book*, do not belong to the cultural space of Bucharest. Attributing them to some printing houses in Bucharest is a hypothesis lacking documentary evidence. The oldest book printed in Bucharest still remains *Cheia înțelesului* (1678).

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

Manuela Neculai-Stănică

CARACTERISTICI LINGVISTICE ALE TEXTELOR BIBLICE ROMÂNEŞTI ACTUALE, DE RIT APUSEAN

1. Preocupările lingviştilor interesaţi de variantele limbii române literare au vizat cu precădere, până în acest moment, textele religioase ortodoxe (biblice sau de tipic bisericesc) tipărite în spațiul românesc[1]. Cercetarea acestor scrieri a pus în

[1] Dintre lucrările relativ recente amintim: Lidia Sfârlea, *Contribuții la delimitarea stilurilor literare româneşti*, în „Studii de limbă literară şi filologie”, vol. II, EARSR, Bucureşti,1972, p. 145–206; Gh. Chivu, *O variantă ignorată a românei literare moderne – limbajul bisericesc*, în LR, XLIV, nr. 9–12, Bucureşti, 1995, p. 445–453; Marcu Mihail Deleanu, *Stilul religios al limbii române literare*, în „Limbă şi literatură”, vol. II, 1997, 28–39; Adina Chirilă, *Argument pentru o reconsiderare a „stilului” religios în limba română,* în *Studia în honorem Vasile Frățilă*, Editura Universității de Vest, Timişoara, 2005, p. 151–157.

BDD-A647 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:46 UTC)